

MAIMU BERG
Hitler Mustjalában*

August Wollenhaupt fodrázmester a tükörbe pilantott, ahogy minden alkalommal, amikor befejezte a munkát. A tükörből az utóbbi években többnyire csak egyetlen arc nézett vissza rá, ezt azonban az egész világ ismerte; sötét, egyenes haj, hajolajtól zsiros, homlokba hulló hajfürt, amelyet gondosan balra fésült a tulajdonosa, kis bajusz az orra alatt. A birodalmi kancellár megmutatta egyszer gyermekkori képét bizalmas fodrászának, és Wollenhauptnak valamilyen okból mindig az lebegett a szeme előtt, valahányszor a Führer haját rendbe tette. A képről szemüveges kisfiú nézett vissza rá, aki a homlokába fésülte sima, rövidre vágott haját. Fogait dacosan összeszorította, és a szeme alapján inkább lehetett következtetni rémült, szenvedő gyermekre, mintsem öntelt, parancsokat osztogató diktátorra. Olyan tekintete volt, amelyet Wollenhaupt egyre gyakrabban vélt a Führer szemében fölfedezni.

Az országban persze sok rettenetes dolog történt, és mindezért a Führert terhelte a felelősség. Ha lehetett még egyáltalában országról beszélni. Németország helyén csak a káosz maradt, maga a földi pokol. Wollenhaupt ismét belenézett a tükörbe, egyenesen magas rangú vendége szemébe. Merthogy a Führert már csak a szeméről lehetett fölismerni. Néhány hónap alatt húsz évet öregedett. Alighanem azok a pletykák is helytállónak bizonyultak, miszerint volt személyi orvosa, Morell doktor szép lassan megmérgezte a birodalmi kancellárt; Hitler ugyanis reszketett, szürke volt az arca, és jól láthatóan fájdalmak gyötörték.

De mindezek az okok nem vezethettek oda, hogy arcát a borbély idegennek találja, mivelhogy ő a legapróbb részletekig tisztában volt ügyfele arcvonásaival – az okot August Wollenhaupt keze munkájában kellett keresni. Ezúttal ugyanis a Führer koránál fogva deresedő haját nem festette sötétre, ellenkezőleg, teljesen kiféherítette. Az egyenes hajba hullámokat sütött, és a tincseket átfésülte a koponya túloldalára. Hitler ennek következtében inkább hasonlított egy

öreg zsidóra, mint arra az emberre, aki talán túlságosan is beleégett minden német emlékezetébe. Természetesen a bajuszától is megszabadította. Ezenkívül az orrára tett egy rénszarvascsont-keretes szemüveget. A pápaszemet egy lappföldi mesterember készítette, és egyáltalán nem hasonlított a gyermekkori képről ismerős kerek lencsés, fémkeretes szemüvegre.

August Wollenhauptnak még egy, az auschwitzzi koncentrációs táborban használatos sorszámot kellett tetoválnia a Führer sovány, sárgás és rozsdabarna foltokkal pöttyözött karjára. A művelet minden bizonyonyal fájdalmat okozott, de Hitler arca csak elfintorodott. Wollenhaupt megtette, amit tennie kellett, ettől fogva a dolgok már nem tartoztak rá. Valaki azt mesélte, hogy Hitler a Maud királyné-földre akar menekülni. Wollenhaupt csupán fél füllel hallotta a nevet, de amikor utána nézett a *Meyers lexikonban*, hogy megtudja, hol az ördögben terül el ez az ország, megriadt – mi van, ha a külsejét elváltoztatott Führer személyi fodrászát is magával akarja vinni? Bár azon a hideg és sötét földön se lehet sokkal rosszabb, mint a kétségbeesésbe sülyedt Németországban.

Hitler némán nézegette magát a tükörben, és olyan képet vágott, mint aki egy idegen és jelentéktelen embert bámul. – Köszönöm, August – szólalt meg aztán. – Nem tudom, ki ez az ember, de elfogadom hasonmásomnak. Bár meg kell mondanom, nehéz szívvel. – Távolról még a bunkerba is behallatszott az ágyúörgés. Hitler térdére tett kézzel ülve maradt, majd ősz fejét a tenyerébe temette egy pillanatra. De hamar úrrá lett a gyengeségén, felállt és távozott. Két nappal később Wollenhaupt is hallotta a Führer „hősi haláláról” szóló hírt, és nagyon bántotta, hogy nagy-szerű alkotását benzinnel locsolták le és elégették. Wollenhaupt sehogy sem értette, hogy az orrukat mindenbe beleütő Günschék, Lingék és Klimpkák hogyan ismerhették föl átfazonírozott vezérüket. Meg is fogadta, hogy soha senkinek nem árulja el, mit tett a Führer küllemével. Ehhez az ígéretéhez akkor is tartotta magát, amikor a Spiegel interjút készített vele, a „Führer fodrászával”, az 1948-as évben.

Hitler föltornászta magát egy teherautóra. Egy Studebakerre, amely elébe került. A berácsozott lámpák, a két horoggal ellátott csúf lökhárítók, amelyek olyanok voltak, mint egy vadállat tépőfogai, az autónak különösen bárgyú kinézetet kölcsönöztek, és ebből Hitler valamiért arra következtetett, hogy az autó üres. Remélte, hogy a gépkocsivezető nem veszi észre – ő maga került a találkozást –, elhaladt a ponyvás

* Mustjala észti halászfalu a Saaremaa-sziget északi partján.

Az írás a *Sztálin Tallinnban* című észti novelláskötet egyik darabja, amely megjelenés előtt áll kiadónknál.

tető mellett, aztán fölmászott a raklapra, amelynek magas oldaldeszkája szerencséjére le volt eresztve. Ennél jobban nem is sikerülhetett volna. Csodálatosképpen az autó valóban üres volt, és amikor előrekúszott a vezetőfülkéig, talált egy ponyvát, és elbújt alatta.

A Studebaker nyilván a szövetségeseké, aligha nem az amerikaiaké volt, ezt is sikernek könyvelte el, és kis időre kifújta magát. Most már csak azt remélte, hogy az autó valamerre, a tengerpart irányába tart, és akkor nem kell más jármű után néznie. Ott aztán, ha szerencséje van, följut egy hajóra, amely messzire röpíti a szerencsétlen Németországból. Akik segítséget ígértek, így Otto Günsche szárnysegéd, az az átkozott szász (ezekben tényleg nem bízhat meg az ember), vagy Linde kamarás, egy ugyancsak megbízhatatlan brémai fiú, sőt még Traudl is, az édes müncheni lány – mind-mind cserbenhagyták. Ahogyan Jézust a tanítványai. De nem, Traudl bizonyosan nem csapta be és nem is fogja becsapni. Nyilván sikerült a csel, és Traudl hűgának barátnőjét (vagy barátját?) csempészték a helyére, mert amikor az egyik ház tulajdonosa mögött húzta meg magát, saját fülével hallotta a nyitott ablakon át, ahogy a londoni rádió kétszer is bemondja, hogy Hitler meghalt. Lehet, hogy tényleg meghalt, és mindaz, ami most történik vele, az a rossz hírű túlvilági lét, amelyről eddig még egyetlen élő ember sem tudósíthatott.

Az autó lassan és megnyugtatóan zötykölődött, csak a motor zúgását lehetett hallani, na meg kétszer kutyaugatást. Ez a kellemes, rég eltűnt falusi idill álmosítólag hatott Hitlerre, és hogy az elalvást elkerülje, kutyáját, Blondit idézte emlékezetébe. Ezek ostoba módon és végtelen félelmükben, hogy el ne árulja őket, megmérgezték Blondit, az egyetlen élőlényt, akit teljes szívéből szeretett, aki hűséges, megértő, okos és szép volt. Eva hozott ugyan a házhoz még két ebet, két ostoba skót terriert, amelyek mohó és buta tekintettel bámultak ki hosszú szőrük résein. Ő legszívesebben odalökte volna Blondinak Evchen ebeit, hadd játsszon velük és hadd ölje meg őket, ám az okos állat inkább ostobának és közönyösnek tette magát, mintsem meggyötörte és terrorizálta volna a két szőrösömöt.

Hitler arra ébredt, hogy Blondi nyalogatja az arcát. Ki tudja, talán a hűséges állat megbocsátott neki, és visszatért a túlvilágról, hogy figyelmeztesse. Megállt az autó, és Hitlernek épp csak annyi ideje maradt, hogy elbújjon a ponyva mögé, amikor valaki zseb-

lámpával megvilágította a raklapot. Rémülten hallotta az orosz nyelvű kiáltásokat. Nyilván azt közölték, hogy minden rendben van, az autón nincsenek idegenek, és indulhat tovább. A Studebakerben ezek után már nem bízhatott, mert az amerikaiak ajándékokkal és segélyekkel tömték tele az oroszokat, ez pedig eldöntötte a háború kimenetelét. De még ha megtalálnák is az oroszok az autóban, aligha ismernék fel, hiszen ő egy volt auschwitzi fogoly, a szörnyű megpróbáltatások és a kegyetlen bánásmód következtében esztét vesztett ember, aki egyetlen nyelven sem beszél, és nem emlékszik rá, ki volt, és most ki valójában. Persze jobb volna, ha meg sem találják. Bár csak kijutna a tengerpartra, a szabadságba, egy biztonságos hajóra, minél távolabb Németországtól, Európától, a múlttól, önmagától!... Eszébe jutott egy színdarab, amelyet egy homoszexuális és kommunista spanyol, bizonyos Lorca írt, akit a spanyol polgárháború kezdetén kivégeztek. Eva olvasott fel neki részleteket a tiltólistán lévő műből, amelyet egy földalatti fanatikus németre fordított. Hitlert érdekelte, hogyan ír egy homoszexuális. Tulajdonképpen Lorca sok versét kedvelte, különösen azt, amelyet a bikavidadalról írt, a spanyoloknak erről a kegyetlen és nemes előadásáról. És azt a színdarabját is, amelyben nincs egyetlen férfiszereplő sem, a nők házáról, ahol egy öregasszony jajveszékel egész idő alatt: eresszetek ki a tengerpartra, ott végre férjhez mehetek, eresszetek ki a tengerpartra, a szabadságba...

Virradt. A Studebaker megállt. Hitler kilesett a ponyva résén, és látta, hogy a sofőr átugorja az árkot, és beáll egy fenyőfa alá, hogy vizeljen. Most mit tegyen: ugorjon ki a kocsiból, mielőtt az ismét továbbindul, vagy bízson abban, hogy ez a jármű „az övé”, ez viszi ki az áhított tengerpartra? Azzal már régóta tisztában volt, hogy az autó keleti irányban halad. De hova? Danzigba? Königsbergbe? Danzig Berlintonól valamivel több mint 400 kilométer. Ha a teherkocsi valóban oda tart – Hitler biztos volt benne, hogy az oroszok Danzigot emlegették –, akkor már nincs sok hátra, alig néhány óra. Másfelől: miért zötyögne az autó üresen Mecklenburg és Pomeránia útjain akkor, amikor minden csepp benzint aranyat ér, és minden szabad utasteret csak jegyre adnak? Még hozzá azokon az utakon, amelyekbe ő annyi pénzt és energiát ölt annak idején? Vállalja a kockázatot és maradjon? Csábító, de veszélyes. És ha leugrana? De mi lesz azután? Valójában hihetetlennek tűnt, hogy az autó minden cél nélkül halad Berlintonól Danzigig. Danzig

már a tengerpart, és értesülései szerint alaposan tönkrebombázták, de talán onnan indulnak még hajók. Ha kijut a tengerpartra, a kikötőbe, egy hajóra, megmenekült.

Tavaszi illatok szűrődtek be az autóba, és elkeveredtek az üzemanyag szúrós szagával, de az erdővel borított részeken szerencsére győztek a természet illatai. Illatoztak a buja fák és a csodálatos tavaszi virágok, minden, amit csak rejtekhelyéről látott. A föld lerázta magáról a háborút, amely a városokban, a romokban, a füstben és az összedőlő házak porában vegetált tovább, a porban, amely még ma is szürke fátyolként pihent a német városok utcáin... És Hitler, aki már nem szerette az erőt és férfiaságot szimbolizáló wagneri zenét, halkán dúdolni kezdte Schumann *Im wunderschönen Monat Mai* című dalát – vagy lehet, hogy ez a dal a zsidó Heinrich Heine szövegén alapul? És egyidejűleg cinikus és romantikus? Heine írta az *Ich hab' im Traum geweinet*-et is – bizony ő is gyakran ébredt az utóbbi időben könnyekkel a szemében.

Kezdetől fogva gyanakodott, hogy orosz hajóra került. Itt elhanyagolt állapotban volt minden, nem volt semmi rend, a tengerészek nem álltak a fedélzeten katonás sorokban, nem látott sem tiszta egyenruhákat, sem hófehér tetejű matrósapkákat. Igaz, sapkát és katonai zubbonyt azért viseltek. Látszott rajtuk, hogy elfáradtak és megelégték a háborút, hogy honvágy gyöttri őket, a sok kegyetlenségtől eldurvultak, minden mindegy volt nekik. Vagy természetüktől fogva ilyenek? Seholy egy börtökbe helyezett borotválkozókészlet, nincsenek porcelánedények, cipőkanaalak, kölnisüvegek, körömrészelők. Csak a legszükségesebb használati tárgyak: kanalak és csajkák, büdös dohány és olcsó szappanok. A lehető legrövidebbre nyírt frizurák, hogy ne tetvesedjenek meg – persze akadtak azért tetvek –, anyajegyek és szeplők a tarkón és a durva fiúarcokon. Így nyerek meg a háborút – töprengett Hitler, búvóhelye nyílásán kibámulva. – Kihalnak a nyugatias úriemberek, és Szarmátia durva parasztjai legyőzik őket.

Hitler éhes volt és szomjas. Danzigban sikerült a magával hozott aranydukáton kenyeret venni, hozzá hagymát és bőségesen vizet. Még csak nem is csodálkozott senki, honnan lehet aranydukátja ennek az ősz hajú, büdös vénembernek. Azonban fogyóban volt a kenyerere, a hagymától hányingere volt, a vízzel pedig takarékoskodnia kellett, mert sejtelve sem

volt, hova tart a hajó – talán Szentpétervárra? Hová máshová? Egy széntárolóban kuporgott, oda sikerült bemászni, és leginkább attól félt, hogy valamelyik kikötőben a hajó feltölti árukészletét, és több tonna szén temeti maga alá, megfojtja és szétlapítja. De ahogy telt-múlt az idő, annál kevésbé félt, és annál kétségbeesettebb lett; az őt körülvevő bizonytalanság és a sötétség jobban nyomasztotta, mint a szénhegyek, a komfort hiánya, üres gyomra, a hideg, a hajókürtök örökös bűgása, a férfiak orosz karattyolása, valamint az ízléstelen zene és dobogás, amit nyilván valamilyen tánc okoz. Jobb lett volna, ha részt vesz a Berlinért folyó végső küzdelemben, puskával egyik, gránáttal másik kezében, és hősi halált hal. Talán ki kellene másznia innen és föladnia magát az ivánoknak. Ebben a mostani állapotában ő maga sem ismer magára, hát még az oroszok. Senkinek nem jutna eszébe az az esztelen gondolat, mint hogy éppen az ő nyomorúságos bárkájukon bujkál Adolf Hitler. – Mi is az igazi nevem? Simon Müllerowski. Stefan Oxenkrug? Friedrich Sommerlicht? Igen, legyenek Simon Müllerowski, miért is ne! – És hirtelen sírni kezdett, hangozva és keserűen, és a könnyek barázdákat hagyva végigcsorogtak szénporos arcán. A válla remegett, rángatózni kezdett, és érezte, hogy bepisilt. – Anya! – suttozta, majd teli torokból elkiáltotta magát: – Anya! – A saját hangja megijesztette, abbahagyta a sírást, és félelemtől dermedten várt, hogy meghallotta-e a zajt valaki. De nem jött senki.

Hatalmas robbanásra ébredt. A tároló ajtaja kivágódott, egy pillanatra látta a csillagos eget, ő pedig elindult abba az irányba, fölfelé. A hajó hol fölemelkedett, hol alázuhant, zajokat hallott, lábdobogást, rövid, szigorú parancsokat. Körös-körül lángnyelvek csaptak fel, megvilágítva a félelemtől, a kétségbeeséstől és a fáradtságtól eltorzult arcokat. Volt, aki úgy égett, mint egy fáklya, mellette a másik is, aztán a harmadik. Mindannyian üvöltöttek a fájdalomtól és a rémülettől. – Fackelzug – ez az illetlen gondolat kavargott álomtól kótyagos fejében. Megragadta az első, elébe került tárgyat. Szeme előtt egy rémült arc tűnt fel, valakinek az arca, aki a kezéből próbálta kitépni azt a valamit. Rájött, hogy egy mentőövbe kapaszkodik, azon marakodnak. Hasba rúgta a másikat, akinek a kezéből lassan kicsúszott az öv. Ismét megragadta, a magasba törő korlátig futott vele, sovány testével belebújt. A sötét tenger vadul hullámozott alatta, helyenként égett a víz, amin felettébb csodálkozott. Azután saját bátorságától és határozottságától

meglepdőve beleugrott a vízbe, és csapkodni kezdett. A mentőöv a víz felszínén tartotta, ő pedig tovább úszott, nem tudta, merre, de mintha az ösztöne vezérelte volna, súgta volna neki, hogy ott, nem messze, már föld van...

Néhány idős tallinni talán még emlékszik egy különös párra: egy világoskék ruhába öltözött szép és szőke asszonyra, aki hol a fején, hol a nyakában viselt többnyire rózsaszín selyem- vagy sifonkendőt, és Down-kóros fiára, aki csenevész termete ellenére már minden bizonnyal felnőtt éveiben járt. Gyakran sétáltak együtt az óvárosban. Az anya szorosán fogta a fia kezét, és úgy tűnt, akkora szeretet és gyöngédség köti össze őket, hogy az még az utcán szembejövő járókelőket is megszeli és megjobbítja. Az asszony rendkívül szép volt, bizonyára intézetbe adhatta volna a fiát, és remek házasságot köthetett volna. Dús és sűrű haja, nőies alakja és csillogó szeme Danielle Darrieux-re emlékeztetett, akit abban az időben a világ legszebb asszonyának tartottak. Az emberek ámulva és sajnálkozva nézték, a férfiak epekedve fordultak meg utána. Ő azonban nem szemezett senkivel, hanem magába zárkózva fogta a fia puha kezét, és szomorúan, mintegy megbocsátóan és bocsánatkérően mosolygott.

Egy szép nap mind a ketten eltűntek a városképből. Egyesek tudni vélték, hogy a fiú, vagy helyesebben fiatalember, aki mindenesetre tovább élt, mint amennyit betegsége alapján feltételezhettünk volna, meghalt, és hogy az asszony, aki egyedül nem szívesen róttá volna a városi utcákat, otthon, a négy fal között ül és sorvadozik. De a mendemonda nem volt igaz. Az asszony váratlanul örökölt egy kis házat Saaremaa egyik Isten háta mögötti településén, odautazott hát a fiával, hogy megtekintse. Majd amikor látta, hogy mekkora boldogság keríti hatalmába a fiát a kis tengerparti halászfaluban, úgy döntött, hogy végleg otthagyja a várost és elköltözik e távoli vidékre. Lehet, hogy nem ez volt a lehető legjobb döntés, mert a falubeliek nem fogadták be őket, sőt, kezdetben igyekeztek pokollá tenni az életüket. Csakhogy mindezt a fiú nem érezte, ő boldog mosollyal az arcán óraszám üldögélt egy parti kövön. Az anyának pedig sokkal fontosabb volt a fia boldogsága, mint a saját jóléte. A falubeliek nem álltak szóba vele. Kezdetben csúfolták a fiát, de aztán békén hagyták. Az anya, akinek anyagi helyzete jelentősen megjavult, mivel bérbe adta tallinni lakását, teljesen a fiá-

nak szentelte magát, sokat olvasott és sétált, és egyelőre nem sóvárgott mások társasága után. Hiszen korábban is meglehetősen magányosan élt.

Ám egy idő múlva az asszony váratlanul barátokra lelt. Ennek a falunak is megvoltak ugyanis a maga bolondjai. Mivel a háborút követően az elmeegógyintézetek és az öregotthonok működését csak most kezdték újraszervezni, a feleszűek szabadon kóboroltak, csak a rokonok és a helybeliek gondoskodtak róluk, etették és gúnyolták őket. Bolond-Tiimiről például az a hír járta, hogy az Észk Köztársaság idején leszolgálta a katonaidejét, akkor és ott fejberúgta egy ló, és ettől lett kelekótya. A rokonai házában élt, a házigazda régi gönceit hordta, nyáron számócát és fekete áfonyát gyűjtött, ősszel vörös áfonyát, ezeket eladta, az emberek pedig vásároltak tőle, hogy az ütdöttje némi pénzre tehessen szert. Legádázabb ellensége a falu másik bolondja volt, akit Lillunak hívtak, mivelhogy ő maga így hívta magát, jóllehet nagydarab és erős fiatalember volt, és Villu volt az igazi keresztnéve. Lilluról azt beszélték, hogy megrekedt egy hároméves gyerek értelmi szintjén, gyermekes viselkedése és önmagának adott komikus neve is ezt bizonyítja. Lillu mindenekelőtt Bolond-Tiimit gyűlölte, akiben vetélytársat látott. Volt, hogy egyszerűen rátámadt és elagyabugyálta, ám ebbe rendszert beleavatkozott a falu harmadik bolondja, akinek a származásáról semmit sem tudtak, és akit a falusiak csak Hitlernek becéztek.

Ezt az úgy nevezett Hitlert a parti vízből halászták ki egy verőfényes napon. Valami különös csoda folytán sem az orosz határőrök nem vették észre, sem az erdőben letáborozott matrózok – mivel arrafelé sátoroztak a határőrség hősies egységein kívül bizonyos titokzatos orosz matrózok is, akik időnként lögyakorlatot tartottak, a falusi kutakból kilopták az ott tárolt tejet, és fiatal lányokra vadásztak. Ennek ellenére egy halász – akkoriban a férfiak még kievezhettek a tengerre, később ezt is megtiltották – egy félig vízbe fült vénembert húzott be a csónakjába, hazavitte, megfüröszttötte, és próbálta kifagatni. Csakhogy a férfi nem tudott beszélni, azt se lehetett megtudni tőle, hogy ki fia-borja, aztán pedig eltűnt és elrejtőzött az erdőben. Néhányszor elfogták, kihallgatták, egyszer még tovább is akarták küldeni egy fogoly szállítmánnyal Tallinnba, sőt egyenesen Szibériába. De a határőrség őrnagya, aki eljárt az ügyében, és aki szintén próbálta szóra bírni, megsajnálta szegény bolondot. Az ismeretlen férfi fölbukkanása amúgy sem

okozhatott nagyobb bonyodalmakat. Egyértelművé vált, hogy bár a származását homály fedi, nem kém. Megfigyelték, de Lillun és Tiimin kívül senkivel sem érintkezett.

Így aztán az őrnagy – némi lelkiismeret-furdalás árán – egyszerűen szabadon bocsátotta. És az idegen fedélre is lelt, ugyanaz a halász fogadta be, aki kihúzta a vízből. Ettől kezdve ő végezte a könnyebb munkákat a ház körül, és szinte nevetségesen imádkozta a háziak nagy farkaskutyáját; ha akart valamit, gesztikulált, különben mogorva volt és zárkózott. Ő bizonyult a legeszesebbnek a három bolond közül. Később még személyi okmányokat is szereztek neki. Ekkor derült ki, hogy tud írni, és ért is valamit emberi nyelven, mert amikor a neve után tudakolóztak, ügyetlen és gyermekes betűkkel a papírra vetette: Simon Müllerowski. Minden bizonnyal valamelyik német koncentrációs tábor foglya lehetett, hiszen a karjára volt tetoválva a száma. De láthatólag nem gyötörte honvágy. Ki tudja, hol lehet egyáltalán a hazája. Bolond-Tiimi először a mustjalai vegyesboltban találkozott vele, és, mint mondta, rögtön fölismerte. Így izgalomtól elfúlva futott, hogy szétkürtölje a faluban, hogy Mustjalában látta Hitlert. – A vegyesboltban láttam Hitlert, a mustjalai vegyesboltban! – hirdette Tiimi, a falusiak képébe fröcsögve, akik csak nevettek. – Osztán mi vót rajta? – Kiskabát, ződ kiskabát! – És mit mondott? – Semmit. Hiszen nem tud észtil. Én meg nem tudok németül.

Később kiderült, hogy a tengerből kimentett Simon Müllerowskiról van szó, akit Tiimi ostoba fejével valamiért Hitlernek hitt. Nos, némi hasonlóságot talán föl lehetett fedezni: rá vallott a széles homlok, az egyenes szemöldök, a tömpe orr, a beesett arc, a gömbölyű áll. De, ha belegondolunk, ezekkel a jellemzőkkel akár melyik férfiarc leírható. Ez a Müllerowski nem Hitler, hanem egy őszhajú öregember, meglehet egyenesen egy öreg zsidó. Voltak ugyan, akik észrevették, hogy a tekintete inkább szúrós és ravasz, vagy még inkább gonosz és szomorú, mintsem féleszű vagy ostoba. Talán épp ez a tekintet és a szemöldöke közt időnként megjelenő ránc volt az, ami megtévesztette Tiimit.

Amikor a szépasszony – nevezzük Elsa Johannának, mert hogy az volt a becsületes neve – Downkóros fiával megérkezett a tengerparti faluba, Tiimi és Lillu mindjárt ismeretséget akart kötni a fiúval, mivel rokon lelket véltek fölfedezni benne. Egyik reggel Tiimi váratlanul előbukkant a parti erdőből, és letelepedett a fiú mellé egy köre, ahonnan a fiú ka-

vicsokat szokott hajigálni a tengerbe. Óvatosan, mint egy idegen kutyának vagy egy félénk erdei vadnak, odanyújtott a fiúnak egy marék mogyorót. A fiú, aki általában félt az emberektől, barátságosan rámosolygott, és a mogyorót köszönettel elfogadta. Igaz, hitvány fogaival nem tudta feltörni őket. Tiimi neki látott, hogy egy kövel törje össze a mogyorószemetet, így aztán egyikük sem vette észre, amikor Lillu odalopódzott a hátuk mögé. Lillu először Tiimit legyintette fültövön, igaz, ezúttal óvatosabban és barátságosabban, mint máskor, majd a maga gyerekes nyelven hablatyolni kezdett. Tiimi már értette Lillu nyelvét. Ám Elsa Johanna fia – akit csalódott apja első felháborodásában Attilának kereszteltetett, és aki a fiú születése után faképnél hagyta a családját – szomorú csodálkozással nézett Lillura. Most bánta igazán korlátozott értelmi képességeit, amelyek megakadályozták abban, hogy ennek az erős és barátságos embernek a beszédét fölfogja. Attila jó akart lenni hozzá, azt akarta, hogy Lillu szeresse, de hogyan érje el ezt, ha egyszer nem érti, amit mond? Úgyhogy csak barátságosan mosolygott, hogy kivillantak csámpás fogai. Ez a jóindulatú mosoly elhallgattatta Lillut, még soha életében nem volt ugyanis senki ilyen barátságos hozzá.

Egy ideig hármásban üldögéltek a kövön. Csak apró csobbanásokat lehetett hallani, amikor Attila régi szokása szerint megpattintott egy-egy követ a víz felületén. Aztán Elsa Johanna ebédelni hívta, majd amikor meglátta a barátnak tűnő társaságot, mindannyiukat meghívta. Ez volt az ő kivételes barátságuknak a kezdete. Esténként Elsa Johanna begyűjtött a kandallóba, és nemsokára megjelent Tiimi és Lillu a szemét meresztgetve. Elsa Johanna teával kínálta őket, olykor Attila is hozott a mustjalai boltból kekszet. Ott üldögéltek az olajlámpa fényében, a kerek étkezőasztal körül, és Elsa Johanna fölolvastott nekik. Amikor becsukta a könyvet, tudták, hogy menniük kell, föl is álltak, és távoztak. Tiimi udvariasan szürke ellenzős sapkájához emelte a kezét, amelyet még bent sem vett le soha, Lillu pedig föl húzta vastagtalpú gumicsizmáját, amelyet télen és nyáron egyformán viselt. A régi, elrongyolódott csizma helyett mindig ugyanolyan újat vettek. Lillu zoknijai mindig lyukas volt, és bűdös volt a lába, úgyhogy Elsa Johanna néha meglepte egy új zoknival, hogy kevésbé érződjön a bűz, és száraz legyen a lába.

Egyik este Elsa Johanna épp begyűjtött a kandallóba, de Tiimi és Lillu még nem mutatkozott. Kis idő

múlva kopogtattak az ajtón. A jövevénynek valaki másnak kellett lennie, mert a két ütődött kopogás nélkül jött be. – Tessék! – kiáltott ki Elsa Johanna. Attila fölkel az asztal mellől, és a biztonság kedvéért anyja háta mögé bújt. Egy pillanatra csend lett, azután nyílt az ajtó, és belépett rajta „Hitler”, Simon Müllerowski. Elsa Johanna ismerte a férfi történetét, látta is sokszor, és arra gondolt, hogy bizonyára süketnéma. Lillutól és Tiimitől nem félt, bár hallott egymás közti verekedéseikről és Lillu időnkénti dühkitöréseiről. De egyikük sem bántotta soha Attilát, jól bántak vele, Elsa Johanna iránt pedig egyenesen elragadó tiszteletet tanúsítottak.

De Müllerowski láttán Elsa Johanna megriadt. A férfiről gonosz keserűséget, szívtelenséget, kegyetlen keménységet feltételezett. Csak Isten a tudója, miféle múltja van ennek a furcsa embernek. Úgy tűnt, az emberekkel szemben érzékeny és óvatos Attila is fél a komor idegentől. Hogy fölbátorítsa a fiát, Elsa Johanna mosolyt erőltetett az arcára, helytel kínálta az idegent, és megkérdezte, inna-e velük egy csésze teát. A férfi bólintott. – Általában Tiimi és Lillu járnak ide esténként teázni, de ma valamiért nem jöttek, úgyhogy magának kell meginnia az ő adagjukat is – magyarázta lassan az asszony, mintha gyerekhez beszélne, hogy az megértse. Alighanem meg is értette, mert ismét bólintott, és leült az asztal mellé. Attila távolabb húzódott, még szorosabban bújt anyja szoknyája mögé. Az asszony nyugtatólag simogatta fia karját. – Az a szokásunk, hogy este történeteket olvasok fel nekik, de erre ma aligha van szükség – folytatta Elsa Johanna, és kitöltötte a teát. Müllerowski harmadszor is bólogatott. Az asszony odanyújtotta a mézesüveget, hogy a férfi megédesíthesse a teáját, de az nem fogadta el, hanem dermedt arccal bámulta a tüzet. Arcát megvilágította az olajlámpa vörös fénye, és ez az arc egy kimerült, végtelenül boldogtalan embert sejtetett. Elsa Johanna, aki maga sem tudta, miért érez ellenszenvet a férfi iránt, egyszerre megsajnálta. Mindenkit sajnálok – gondolta, és felsóhajtott. Szinte ugyanabban a másodpercben sóhajtott a férfi is, észrevette a mézesüveget és a kanalat, két kanál mézet csurgatott a teájába, aztán lassan kavargatni kezdte, és hallgatott.

Müllerowski körülnézett a szobában, és a szeme megakadt a könyvespolcon. Kérdő pillantást vetett az asszonyra, majd amikor az bólintott, a polchoz ment. Nem tévedett, több más kiadvány mellett egy sor német nyelvű könyv sorakozott a polcon, ott díszlett

Thomas Manntól a *Buddenbrook ház* és a *Varázshegy*, valamint a vitatott, élete bizonyos korszakában vallási rajongóvá vált Heimito von Duderer – túlélte vajon a háborút, ebben Hitler sem volt biztos – regénye, az *Ein Mord, den jeder begeht*, amelyet Hitler egyszer megpróbált elolvasni, de félbehagyta. Most pótolhatná a hiányt, most bármit elolvashatna, Mannt is, Doderert is, vagy akár Heinrich Heinét, akitől több kötetet is talált. *Ich hab' im Traum geweinet*. Mostanában, amikor a halászkunyhó konyhai priccésén kurgott, gyakran álmodott, lehet, hogy még sírt is álmában, de amikor fölébredt, nem tudta, hogy miért. Néha kellemes volt az álma, olyankor nyilván szép dolgokról álmodott, Eva (ó, milyen keveset gondolt rá!) kecses kezéről, sötétzöld selyemruhába bújtatott keskeny csipőjéről, Blondi hűséges szeméről, a Berg-hof csodálatos tájairól, Lohengrinről, a Staatsoper hatyúiról, a nagy és szögletes arcú Göring szúrós, fürkésző és mégis hűséges tekintetéről. De ezek részletek voltak csupán, sohasem álltak össze egyetlen egész álmokképpé, amely még egyszer lehetővé tenné, hogy legalább egy kis ideig elidőzhessen az elveszett világban, a holtak között.

Néhány Heine-kötetet emelt le a polcra. Az *Atta Trollt. A Deutschland. Ein Wintermärchent*. Még ezeknek a számára ellenszenves zsidó írónak a könyveit – hogy ezek hogy kerültek ennek a szépasszonynak a könyvespolcára? – is szívesen olvasta volna. Németül, bármit. Csaknem szerelmes pillantást vetett a Heine-kötet borítóján díszelő „Deutschland” szóra, és ekkor végtelen sóvárgás vett rajta erőt, amely fájt, elgyengítette és elvakította. – Deutschland – suttopta –, Deutschland – és a szeméből potyogni kezdtek a könnyek. Attila tágra nyitotta mongoloid szemét, úgy súgta oda az anyjának: – Anya, nézd, a bácsi sír! – Elsa Johanna, aki természeténél fogva empatikus, érzékeny és melegszívű nő volt, résztvevően nézte a síró férfit, és neki is könnyek szöktek a szemébe. Az asztal szélére tette a lámpát, odébb tolta a székét, és így szólt németül: – Addig olvashat, ameddig csak akar. Ezt a jelenlegi otthonában aligha tudná megtenni. Bennünket azonban nem zavar. Mi most lefekszünk, de maga csak olvasson tovább. Van elég olaj a lámpában. És ha elfogy a tea, begyűjthat a kandelóba, és főzhet még. Ha pedig elfárad, nyugodtan feküdjön le a díványra, és húzza magára azt a takarót. De óvatosan bánjon a tüzzel. Jó éjszakát!

Attila hallgatta anyja beszédét, amiből egy szót sem értett, de mivel lassan és halkán beszélt, meg-

nyugodott, és bement a másik szobába. Anyja követni akarta, de a férfi föltartóztatta, megragadta a kezét, megcsókolta, és így szólt: – Madame, megköszöném, ha itt maradna egy percre, és beszélhetnék önnel, egy örökkévalóságig nem beszéltem ugyanis senkivel. Nem tudom, miről beszélgethetnénk, de jó volna, ha beszélhetnék, beszélhetnék, beszélhetnék. – A hangja egyszerre felerősödött, és Elsa Johanna óvatosan a szájára tette az ujját: – Csitt, csitt, ezt Attila nem szereti. Beszélhet, de arra kérem, beszéljen halkán. A fiam lelki békéje érdekében. – A férfi elhallgatott, majd bocsánatot kért, az asztalhoz ült, kinyitotta a Heine-kötetet, és hangosan olvasott:

*Ich kenne die Weise, ich kenne den Text,
Ich kenn auch die Herren Verfasser,
Ich weiß, sie tranken heimlich Wein
Und prädigten öffentlich Wasser.*

Ez a strófa megmosolyogtatta, de úrrá lett nevetési rohamán, és összerezsent, amikor Elsa Johanna gyöngéden megérintette a vállát. – Még egyszer jó éjszakát! – mondta halkán. – Abban a fémdobozban talál kekszet, ha megéhezne. – Keksz – gondolta a férfi –, micsoda barbár dolog.

Elsa Johanna eltűnt a hálószobában, ahol Attila már javában szuszogott. Megigazította a takaróját, aztán leült az ágya szélére, meggörnyedt, és a keze csüggedten lelógott. – Jóságos Isten, Tiiminek alighanem igaza van, ez az ember valóban... Rettenetes, rettenetes. Milyen rettenetes. Itt a nürnbergi per ebben a kis faluban, az én házamban! Hát nem lett volna jobb, ha ez az ember meghal? Szinte igazságtalanság, hogy az emberrel szörnyűbb is megeshet, mint a halál – lett légyen az illető a legelvetemültebb lator. Most mit tegyek? Istenem, adj jelet, hogy mit kell tennem! – Egy percre hallgatózott, mintha tényleg jelre várna. A másik szobában sercegetek a papírlapok. Zúgott a szél az ablak túoldalán, félresöpörte a felhőtakarót, és a holdfény titokzatos foltokat vetett a padlóra. Istennek bizonyára tervei vannak ezzel az emberrel, ha egyszer ide vezérelte. – Segítenem kell rajta – suttogetta Elsa Johanna –, akkor is, ha ő a megtestesült Gonosz.

A falu tenger felőli végén, a csónakkikötő mellett állt egy magas fatorony, és a tetején lévő tákolmány előtt egy határőr örködött éjjel-nappal. A halászok nagyinak és ijesztőnek tűntek magas halászcizmájukban,

széles hajóskalapjukban vagy simléderes sapkájukban, amelyet a nép sofőrsapkának nevezett. Harsányan nevetgéltek, és öles léptekkel cipelték végig a hajóhídon ölben vagy halpikkelyes kezükben a hallal teli ládákat a csónakokból a pikkelytisztító csűrbe. Tengerszag, friss halszag, szél, só, orosz mahorka- és izzadt testszag keveredett a levegőben. Már második hete nyaraltunk ebben a halászfaluban. Minden nap ki szerettem volna menni a halászokkal a tengerre, de anya azt mondta, hogy ehhez engedélyt kell kérni a határőrtől. – Kérek is – dohogtam mérgesen. – Hát kérj! – De mit mondjak neki? – Anya jót nevetett, és így szólt: – Mondd, hogy *moszna more?* – Mósna móre? – Igen. – És az mit jelent? – Azt, hogy ki akarsz menni a tengerre. – De hogy kérdezzem meg tőle? – Úgy, hogy fölmászol hozzá a őrhelyre, és megkérdezed.

Anya nem hitte, hogy föl merek mászni az ingatag falétrán a magasba, de tévedett. Szememet behunyva másztam fölfelé a létrán egészen az őrig. Anya varrotudományának mesterműve, a fodros, piros ruha, amely apró, fehér pöttyökkel volt telehintve, lobogott a szélben. Tudtam, hogy az odalent állók látják ugyanabból az anyagból készült bugyimat. De nem törődtem vele. Az ötéves kislány bátorságával kúsztam fölfelé, és közöltem kérésemet a szűrös szemű őrral, aki a mellén géppisztolyt, a fején tányérsapkát viselt. – Mósna móre? – kérdeztem határozottan, alighanem ezek voltak első idegennyelvű szavaim. A magas, zord férfi fönről lenézett rám, és fontoskodva felvonta a szemöldökét. Éreztem, hogy egy kicsit remeg a térdem, alighanem a kúszástól. – *Moszno* – válaszolta az őr, bólintott, és el is mosolyodott egy kicsit. Leereszkedtem, odafutottam Hanneshez, akinek a csónakjába beosztottam magam, és elmondtam, hogy engedélyt kaptam, kimehetek a tengerre.

A tengeren olyan erős szél fújt, hogy féltem egy kicsit, le is hűlt, úgyhogy Hannes rám terítette a stepelt kabátját. Kijebb eveztünk a parttól. Arrafelé tartottunk, ahol minden nap egy kövér és alacsony, kerek fejű és ferde szemű férfi gubbasztott egy kövön. Úgy emlékszem, Taunak hívták. Ebben a tengerparti faluban, ahol a városhoz képest kevesen laktak, akadtak más fura szerzetek is. Először is Taun anyja, aki mindig rózsaszínű kendőt viselt a fején, és aki sohasem mosolygott. Aztán élt ott egy nagydarab, kövér férfi, aki Lillunak szólíttatta magát. Egyszer Lillu mutatott nekem egy gilisztát, és ravaszul mosolyogva csak annyit mondott: – Ippa till! – A biztonság

kedvéért futásnak eredtem. Lillu nyomában gyakran egy cingár, nagy orrú férfi kullogott, akinek olykor mulatságosan rángott az arca, és akit Bolond-Tiiminek hívtak a falubeliek. A három bolondhoz néha egy negyedik is csatlakozott, egy vénember, akinek ősz és gyér volt a haja. Kékesszürke szemének fürkésztelenségétől talán még jobban félttem, mint Taun szájából kilógó nyelvétől, a hatalmas termetű Lillu bárgyú gagyogásától vagy Tiimi beesett, rángó arcától. Az utóbbi szinte szórakoztatott, mert a rángás sugárzó ráncokat hozott létre az arcán, olyanokat, amelyeket soha senki sem láttam. Izgalmas volt nézni, hogyan tágulnak és szűkülnek ezek a sugarak.

Taun, Lillu és Tiimi szegény szerencsétlenek voltak, ahogy anya csaknem becézve emlegette őket, egy kicsit úgy, mint az „Aludj, aludj, szegénykém!” kezdetű bölcsődalban. De az őszhajú fickó, akit Hitlernek hívtak, nem volt szerencsétlen, jóllehet minduntalan a többiek társaságában bukkant elő. Valószínűleg Taun apja lehetett, és a rózsaszín fejkendő asszony férje, mert náluk lakott. Egy kis és tiszta házban, ahová anya elküldött egyszer, hogy vigyek vissza egy könyvet. Miután félttem a zord öregembertől, magammal hívtam a határőrség őrnagyának Ljuda nevű lányát. Az ő apja volt az a jószívű őrnagy, aki Simon Müllerowskit szabadon engedte. Ljuda, a hosszú copfos, nagyon sovány lány, egy évvel volt idősebb nálam. Folyékonyan beszélt észtül, gyakran játszottunk együtt. Ljuda rögtön beleegyezett, hogy elkísér, mert még egyetlen egyszer sem járt abban a házban. Látni akarta a könyvet is, mielőtt visszavisszük. Én már ismertem, de az olvasástudásom nem segített, mert a könyv német nyelvű volt. Csak a címét értettem, *Ludwig II.* Ezzel szemben a könyv tele volt szép színes képekkel, amelyek hatyúkat és meseváratokat ábrázoltak. A végén egy nagy kereszt volt egy tó közepén.

Ez a könyv kezdettől megvolt a családukban. – Bárcsak érteném, miről szól – sóhajtott sajnálkozva Ljuda. Bólintottam. Én is tudni szerettem volna.

De most kint voltam a tengeren, Hannesszal egyre távolodtunk a parttól, és a kövek közt ücsörgő társaság egyre inkább zsugorodott. Taun fölállt és integetett. Ez kényelmetlen volt, mert udvariasságból én is fölálltam és visszaintegettem, bár félttem, hogy elesem és vizes leszek. Szerencsére Hannes rám szólt, hogy üljek vissza. Szerettem volna megkérdezni, hogy mit gondol ezekről a fura emberekről, szegény szerencsétlenekről, Hitlerről és Taun anyjáról. De Hannes a távolba bámult. Felesége, Juuli, aki mindig segített férjének kivetni és bevonni a hálót, békés és szelíd, hívó asszony volt, ő bizonyára mindegyikükről csak jót gondolt volna. Vagy nem gondolt róluk semmit. Lillu és Tiimi, akik ebben a faluban születtek és nőttek fel, olyanok voltak, amilyenek, a falu neveltjei. Mindenki megszokta őket, jóllehet nagyon mások voltak. De a falubeliek hozzászórtak Taunhoz, Elsa Johannához és Simon Müllerowskihoz is, noha őket soha nem fogadták el sajátjuknak.

Néztem a parton állókat. Most már alig lehetett őket a szürke kövektől megkülönböztetni. Az erősödő szélben kiféredett a sok hullámtaréj, a vízcseppek magasra csaptak, csillogtak a napsütésben és beárnyékolták a partot. Motorcsónakunk nagyokat szökkent a hullámokon és egyre kijebb jutott a nyílt tengerre. Mindez két hónappal azelőtt történt, hogy megtiltották a kihajózást a parti halászoknak.

A mustjalai temetőben, az úgynevezett orosz parcellában, ahol az ortodox hitű szigetlakók lelnek örök nyugalmat, van egy szerény sír, amely szürke kőtörmelékkel van beszórtva. Egy ezüstsínű fémkeresztre csavarozták föl a névtáblát: Simon Müllerowski („Hitler”) 1889. április – 1956. október.

Fordította: Jávorszky Béla